

נושא העבודה

אלימות בין בני זוג

**העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר
משפט עברי**

תוכן עניינים

3מבוא
4-6פרק ראשון – הפן הפסיכולוגי
7-12פרק שני – המשפט העברי
13-18פרק שלישי – המשפט הישראלי
19-22פרק רביעי – השוואה
23סיכום
24-25ביבליוגרפיה

מבוא:

העבודה שבחרתי לעסוק בה היא בעניין האלימות בין בני זוג. כל שנה אנחנו עדים למקרי אלימות בשכונה, ברחוב, ואפילו בתוך הבית שלנו. מצבים שאנחנו שומעים עליהם במקרי הקיצון בחדשות ובעיתונות כמקרי רצח. השאלה המרכזית ששאלתי את עצמה טרם ניגשתי אל העבודה היא איך מסוגלים בני זוג שנישאו מתוך אהבה וקשרים רגשיים אמיתיים להגיע אל מצב של איומים, תקיפות וקללות. התחושה היא תחושה של בלבול. על הפן הפסיכולוגי של אלימות במשפחה עוסק הפרק הראשון. מדינת ישראל מבוססת על שני סוגי משפט, הישראלי והעברי, דומים אך שונים. אלימות במשפחה מגיעה לידי המשפט דרך שלושה סוגי דינים: הנזיקי, הפלילי, והמשפחתי. את שלושתם אחקור בפרקים 2-3. את ההשוואה אערוך בפרק 4 ואנסה לגלות היכן הם דומים והיכן שונים.

כידוע במשפט, יש נושאים רבים שנראים לנו "יבשים", בחרתי בנושא הזה מכיוון שהוא מעניין, מלא אמוציות, ומעורר שאלות רבות לגבי דרכי ההתנהגות של בני אדם בכלל, ושל כל אחד מאיתנו בפרט.

פרק ראשון - אלימות בין בני זוג: הגדרת המושג, מניעים פסיכולוגיים, גורמים לתופעה ודינאמיקה של אלימות בין בני

זוג:

כאשר מתרחשת אלימות כלפי בת זוג (מקרה נפוץ יותר מן המקרה ההפוך) האישה נפגשת בתוך ביתה, שאמור להגן עליה ולהעניק לה אהבה וביטחון, עם איום, סכנה וכאב. קשה להגדיר את הסיטואציה האמביוולנטית לאנשים שאינם חוו מקרי אלימות במשפחה על בשרם. קשה להגדיר זאת גם במונחים משפטיים פליליים שנעים על ציר ובו שתי נקודות קיצון - טוב ורע, אסור ומותר, נכון או לא נכון וכו'. מקרה האלימות בתוך המשפחה שונה ממקרי אלימות בין שני בני אדם שאינם קרובי משפחה ששם המקרה הוא לרוב חד פעמי ואילו בתוך המשפחה הוא מתקיים באופן מחזורי בדרך כלל.

המשפט הפלילי אינו בוחן את הדינאמיקה בין בני הזוג, כשהיא לכשעצמה מורכבת ומגוונת ברגשות שונים, אלא הוא מתמקד במעשה האלימות המוגדר בזמן ובמקום מדויקים, ובכך מנתק את עצמו מהמורכבות ומהאמביוולנטיות שבמקרה הספציפי. המשפט הפלילי גם אינו מכיר במושגים "סובלת אבל אוהבת" או "כואבת אבל לא עוזבת" שהם מעין רגשות מעורבים שהם שכיחים וטבעיים אצלך נשים החיות בצל האלימות במשפחה.

הדינאמיקה במערכת אלימה במשפחה היא מחזורית ומעגלית. הפסיכולוגית לואיס - הרמן העוסקת במחקר הטראומה מסבירה כי אופן השליטה באדם אחר מבוססת על שיטת פעולה מחזורית. כלומר אם נפעל בצורה מסוימת באופן מעגלי ומחזורי בכוונה

להשיג שליטה על משהו תהא זאת השיטה הטובה ביותר¹. נשים החיות בצל האלימות אומרות כי הן מרגישות נשלטות על ידי הגבר שלהן. כך האישה מאבדת את העצמי שלה והופכת לחלק מהגבר.

לאחר האירוע האלים הראשון האישה מפתחת מנגנוני הגנה פסיכולוגיים של מינימליזציה. כלומר, הפחתת ערכו של האירוע. צידוק זה מעביר את המקרה וכאן מתחיל אצל האישה אלמנט "המדרון החלקלק" האישה מרגישה אשמה ובעלת חלק נרחב באקט האלים מצד בעלה ולכן היא דרוכה ומוכנה למקרה הבא שאותו תנסה למנוע בכל כוחותיה. בשביל האישה היותר הוא לקום ולעזוב את הבית. זה הכישלון עצמי שלה, ולכן היא מנסה עוד ועוד "לגמול" את הגבר מהתנהגותו וכשזה לא מועיל הגבר מטיח בה את האשמה על מעשיו והאקט חוזר על עצמו.

בתוך דינאמיקה אלימה במשפחה האישה מאבדת את ה"אני-עצמי" שלה וכך היא נותרת ללא חיי חברה ואנשים קרובים פרט לבעלה. וזאת עוד סיבה להתנגדות העזיבה מצידה. הפסיכולוגית לינור ווקר, בנתה מודל של דינמיקה מחזורית אלימה בתוך המשפחה והוא נראה כך:

צבירת כעס והיווצרות מתח ==> הסלמה ביחסים ==> התפרצות (האקט עצמו) ==> רגיעה וחרטה ==> "ירח דבש" ==> צבירת כעס והיווצרות מתח.. וחוזר חלילה.

בשלב הראשון של צבירת כעס והיווצרות מתח מצטברים כאמור כעסים שלא דווקא קשורים במערכת היחסים. הגבר כועס ומתחילה הסלמה ביחסים. בשלב זה לאחר שהאישה ניסתה בכל כוחה לעצור את כעסיו של בעלה היא מבינה שזה חסר סיכוי

¹ ג'ודית לואיס-הרמן, טראומה והחלמה (1995) עמוד 100.

ומוותרת. כאשר האישה מוותרת הבעל מרגיש שהיא מתכוונת לעזוב אותו. הוא מפתח חרדת נטישה שהמעשה שלה בא לידי ביטוי באקט האלים. לאחר האקט יש רגיעה וחרטה מצד הגבר. הבטחות שהוא לא יחזור על עצמו, האישה נאלצת להאמין והזוג נכנס לתקופת "ירח הדבש". תקופה זו מלאה בתקוות לעתיד טוב יותר, אך המעגל חוזר על עצמו. עם השנים תהליך צבירת הכעסים מתארך ושלב הרגיעה מתקצר, זאת משום שהבעל פוחד פחות מחרדת הנטישה.

במאמרם המפורסם של סארטר, אבל, ופולשטיינר יש תיאור של הקושי בפתרון הבעיה מהבחינה משפטית. הם בנו מודל תלת שלבי שנקרא: "naming, blaming, claming".

השלב הראשון (naming) הוא השלב שהאישה לא יכולה לקרוא לבעיה בשם או להפנים אותה לעומק. השלב השני (blaming) הוא השלב שבו האישה כבר מבינה מי פגע בה אך מאשימה את עצמה במצב. בשלב השלישי (claming) הוא השלב שבוא אדם פונה לבית המשפט, אך בשלב הזה האישה מתקשה לפרסם את המקרה שלה ולהציג אותו בפני הציבור, מסיבות שונות כמו בושה, פחד, או בעיות עם הילדים.

פרק 2- אלימות בין בני זוג ביחס למשפט העברי:

"לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו"². ציטוט זה של רבי חלבו (חז"ל) מסמל את היחס המחמיר של המשפט העברי כלפי אלימות במשפחה. צריך להיות זהירים עם האישה לדבר עמה בנוחות, לא בעצבות, ולא בכעס וזאת מכיוון שהברכה העיקרית בתוך הבית היא האישה עצמה. הרמב"ם הוסיף לעניין זה "שאדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופה"³. כלומר מכבד את גוף אשתו יותר מגופו ואוהב את גופה כאילו היה שלו. לחובתו של הבעל כלפי אשתו יש משקל רב ביחס חכמי ההלכה לבעל המתעלל באשתו. רבי משה איסרליש בשולחן הערוך פסק: איש המכה את אשתו.. יש על בית דין לייסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני רידוי וכפיה .. כי אינו מדרך בני ישראל להכות נשים כי מעשה כותים הוא"⁴. הרמ"א מתכוון להשלכות שיש לבעל המכה ובעניין האכיפה של מקרים כאלה, אך אנחנו מסתכלים על דעתם הערכית בעניין פגיעה בנשים. באר הגולה הסיף לעניין: "...לחיים נתנה (האישה) ולא לצער ועונשו גדול ממכה חברו כי היא יושבת לבטח איתו ודמעתו מצויה"⁵. כלומר חומרה חריפה יותר במתעלל באשתו מפאת מערכת היחסים המיוחדת שביניהם. השופטת מימון בפסק דינה הזכירה פסוק זה ואמרה שהאישה מרגישה בטחון לצד בעלה ורגישות יתרה נמצאת בקשר שכזה ולכן הפגיעה מצד הבעל חמורה.

² בבא מציעא, נט, א, דברי ר' חלבו

³ הלכות אישות פרק טו, הלכה יט.

⁴ שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג'.

⁵ להלן הערה 4.

דיני הנזיקין במשפט העברי ביחס לאלימות בין בני זוג:

במקרא אין התייחסות לדין של בעל אלים. אך תנאים פסקו: "החובל באשתו, בין שחבל בה הוא, ובין שחבלו בה אחרים (בהוראתו), מוציאין מידו ויילקח מהן קרקעות, והוא אוכל פירות."⁶ פסיקה זו פותרת בעיות רבות בתקופת התנאים לגבי בעל אלים והיא אומרת שאדם שחבל באשתו יילקח ממנו חלק מסוים מרכושו, ובחלק זה תקנה האישה פיסת קרקע שתהפוך לנכס האישה והבעל יוכל ליהנות מחלק מרווחיו של השטח. פסיקה זו מראה לנו שבעיני חז"ל פגיעה באישה היא אינה רק פגיעה פלילית אלא גם נזיקית הרי שהעונש כאן הוא פיצוי נזיקי ולא דווקא עונש פלילי.

העניין המרכזי הבא בענייני הנזיקין במשפט העברי הוא עניין פגיעה באישה תוך כדי קיום יחסי אישות בין בני הזוג. והשאלה המרכזית היא מה הדין כלפי אדם המזיק את אשתו תוך קיום יחסי מין, אם במכוון ואם לא במכוון. התלמוד עונה לשאלה זו שהבעל חייב בנזקי האישה תוך קיום יחסי מין, למרות שהמקרה היה תוך כדי הסכמה ותוך כדי הנאה. זאת מהסיבה שהבעל עשה פעולה פיזית שפגעה באישה. מכאן לומדים אנו על דרך החשיבה של חכמי ישראל בתקופה זו, שאם בעל שפגע באישה תוך קיום יחסים, שבהם יש הסכמה והנאה, קל וחומר שחייב אם פגע בה בזדון ולא ברשותה.

חכמים רבים הגדירו את הבעל כפושע כלומר רשע, ושחייב בנזק כי פגע באשתו באופן פיזי אך זהו לא גדר החיוב בנזיקין (הפגיעה הפיזית) אלא רק תיאור הנסיבה מדוע הייתה חובת זהירות (לפי חז"ל: איבעי ליה לעיוני⁷), שכן היה חייב להיזהר על אשתו, לא נזהר, ולכן התרשל.

המהרש"ל כותב על עניין חיוב הנזק – האם לחייב רק על רכיב הנזק לבדו או על כל ראשי הנזק (נזק, בושת, שבת, ריפוי, צער), ואומר בקיצור כי אסור לבן ישראל להכות את אשתו אפילו לא קצת בשביל שתשמע לו או שתיכנע לו, וצריך להיזהר שלא יפגע במיטה צריך גם להתאפק ולמשול ביצר שלו ובוודאי שלא יפגע בה כאשר הוא כועס עליה.

⁶ תוספתא, בבא קמא, ט, יד, מהדורות ליברמן, עמוד 45

⁷ בבא קמא, כז, ט.

הדין הפלילי במשפט העברי ביחס לאלימות בין בני זוג:

בדין על אלימות במשפחה נוטים להתייחס לפן האישי יותר של המשפחה הספציפית ולא לפן חברתי שכן, כאשר יש אלימות במשפחה יש סיכון שלם לכל החברה ועל החברה להלחם בתופעה בדרכים חוקיות כמו חקיקה והטלת עונשים וזאת למען אכיפה והרתעה. אחת משיטות התקיפה כלפי בעל אלים הייתה אצל רבנו שמחה בתקופת המאה ה-12. וזאת היוותה תקדים משפטי מרכזי. דבריו נוגעים לאלימות פיזית ואלימות נפשית והוא מדגיש את האיסור בכך שאומר שאין זו "כדת היהודים".⁸ מבחינתו הפגיעה קשה בגלל המערכת הזוגית המורכבת שבין בני הזוג. השונה בינו לבין פוסקים אחרים בנושא זה שהוא מציע דרכי התמודדות וענישה. יש הבחנה בין בעל המכה את אשתו בעבר לבין זה המכה את אשתו וימשיך להכותה גם בעתיד. אם נהג להכותה בעבר מטילים עליו קנס חמור – "בין בגופו, בין ממונו" והעניין המתקשר לזמן העתיד הוא- מי ערב לכך שהבעל בעתיד לא יחזור על מעשיו? ולכן אם חוזר על מעשיו מוגברים ומוכפלים העונשים עליו. הדבר דומה גם לאלימות מילולית והתעללות נפשית.

הפוסק השני שמתייחס לדין פלילי בעניין האלימות במשפחה הוא המרדכי שפסק כי שציער את חברו כלומר מי שפגע בחברו- מלקין אותו.⁹ לעניין ההכאה מספר פירושים האחד נידוי לאלתר, השני נידוי עד שהמבויש יתפייס והאחרון – מכות מרדות (הכאה עם מקל). . אנו יכולים לראות שיש באופן ברור אישור לענישה גופנית כעונש של אלימות כלפי בן זוג וזאת אפשרות שכיחה ביותר. המהר"ם רוטנברג מחזק תפישה זו ואומר כי "המכה את אשתו.. יש להחרימו ולנדותו ולהלקותו ולעונשו בכל מיני רידוי ואף לקוץ את ידו אם

⁸ ספר אור זרוע, חלק ג', בבא קמא, סימן, קסא.

רגיל בכך.¹⁰ המהר"ם מדגיש את האופציה של הענישה הפיזית ואומר כי אפילו בבבל מענישים את הגברים האלימים. בנוסף הוא אינו מזכיר את עניין הקנסות הקשורות לנזיקין ובכך מבטל את הקשר בין הדין הנזיקי לבין האלימות במשפחה.

רבי חיים פאלוג'י מתייחס למצב שבו האישה מתגרה בבעל, מתנהגת שלא כראוי וכאילו מזמינה על צמה אלימות מצד בעלה. רבי פאלוג'י אומר שכאשר איש מתנהגת באופן לא צנוע ישתדל בעלה לגייס מיטב כוחותיו וללמד אותה דרך ארץ. אם לא הצליח יפנה לבית הדין שיטפלו בבעלה בשום פנים ואופן אין להכות אישה ואם עשה כך יש "להלקותו ולהחרימו"¹¹

דיני המשפחה במשפט העברי ביחס לאלימות בין בני זוג:

בעניין דיני המשפחה במשפט העברי, במאה ה-13 הותקנו תקנות שונות לגבי עניין האלימות במשפחה, תיקון של תקנות אלה התמשך עד סוף המאה ה-14. דיני המשפחה בעניין האלימות במשפחה היוו כתקדים משפטי חשוב ומקורות חשובים שהמשפט הישראלי המודרני מתבסס עליהם גם כיום. דיני המשפחה בעניין האלימות במשפחה מתייחסים לשני נושאים מרכזיים- האחד, תשלום מזונות כפיצוי, והשני, הרחקה והגנה על הקורבן.

⁹ המרדכי, בבא מציעא, סימן שו

¹⁰ שו"ת מהר"ם מרוטנברג, חלק ד,

¹¹ ספר תוכחת החיים פרשת אמור.

רבי פרץ מקורביל תיקן תקנה שקשורה לשני הנושאים הללו¹². תקנתו נפתחת באזהרה לבל בן ישראל יכה את אשתו ואם עשה זאת יוטל עליו חרם והאישה רשאית לעזוב את הבית ולקבל מזונות למרות שעזבה. זאת מהסיבה שהבעל היה זה שהיה אחראי לפרידה בגלל התנהגותו הרעה וזה דומה למצב שבו עזב הבעל את אשתו ולכן חייב לה מזונות.

התקנה מחולקת לשניים – אחד על הבעל עוד לפני הנישואין להישבע שלא יכה את אשתו ואם לא יוטל עליו חרם ונידוי מהקהילה. יש פה איום ואזהרה לבעלים שהיו יכולים לעשות זאת בזמן הנישואין, כלומר יש פה סעד מניעתי לקורבן. השני אם סירב הבעל לחרם שיוטל עליו, ופגע באישה בכל זאת, רשאית האישה לעזוב ולקבל מזונות. למרות שידוע שאם האישה עוזבת את בית בעלה היא אינה רשאית לקבל מזונות, אך הגבר שביטל את שבועתו, ואת החרם התנהג כאילו עזב אותה ו"הלך למדינות הים" ועל כן חייב במזונות כלפי האישה.

בתקופה מאוחרת יותר במאה ה-14 חיזק הרשב"א טענה זו כשאמר שאין להתייחס לאישה העוזבת את בית בעלה כמורדת, ו"שאינו אנו חוסמין אותה בפנינו. ואין זה מרד אלא מתוך המכות היא בורחת". הוא מוסיף ואומר כי אם בעל מכה את אשתו באופן יום-יומי "עד שהצריכה לצאת מביתו והלכה לבית אביה", תקנה זו מסתיימת בחקיקה "שהידן עמה שאין אדם דר (גר) עם נחש בכפיפה אחת"¹³. הרשב"א רוצה לומר בדבריו שהאישה צריכה לברוח מבעל מכה, לנו אין את האופציה לשפוט אותה או לקרוא לה כאחת שמרדה בבעלה כי היא בורחת מאלימות ושומרת על חייה. היא צריכה ללכת לבית אביה כי בלתי אפשרי לחיות אם אדם המתנהג כמו נחש (הכוונה לבעל מכה).

¹² שולחן ערוך, האבן העזר, ע, יב, בהנהגת הרמא.

הרשב"ץ מתייחס לעניין המשפטי יותר ופוסק כי "דיין הכופה את האישה שבעלה מצערה לחזור לבעלה, כדין הישמעאלים מנדים אותו"¹⁴. כלומר בעניין שכזה על השופט לשפוט לפי הדין ולהתחשב באישה הסובלת.

כידוע חלה במשפט חובת ההוכחה וכל עוד האישה לא הוכיחה את טענותיה, ועזבה את הבית היא אינה רשאית לקבל מזונות. אך אם הוכיחה טענותיה, רשאית היא לקבל מזונות ובנוסף לקבל דמי שכירות מבעלה על הדירה שהיא שוכרת או שבעלה יפנה לה את דירתם. שוב אנחנו יכולים לראות את שאיבת החקיקה והפסיקה של המשפט הישראלי מהמשפט העברי.

¹³ שו"ת הרשב"א, חלק ד, סימן קיג. וחלק ז', סימן תעז.

¹⁴ רשב"ץ, חלק ב, סימן ח

פרק 3- אלימות בין בני זוג ביחס למשפט הישראלי המודרני:

הדין הנזיקי במשפט הישראלי המודרני ביחס לאלימות בין בני זוג:

לאחר תקופת המנדט אשר שלט בו המשפט האנגלי, המשפט הישראלי המודרני שאב רבות מהמשפט האנגלי ה קלאסי, בעניין הדין הנזיקי ביחס לאלימות בין בני זוג.

לעניינינו, אחד העקרונות הקבועים בחוק האנגלי הוא חסינות משפחתית בחוק. כלומר, אין אדם יכול לתבוע את אשתו, אין אישה יכולה להגיש תלונה על אונס מצד בעלה, אין בני זוג יכולים לקיים חוזים ביניהם וזאת מהסיבה שמבחינת המשפט האנגלי הם בגדר של "בשר אחד". הנחה זו מובאת מן פסוק בספר בראשית: "על כן יעזוב איש את אביו ואת אימו ודבק באשתו ויהיו לבשר אחד."¹⁵ האנגלים פירשו זאת כ- "One person in law".

בשנת 1962 חלה תפנית כאשר שונה החוק ונקבע כי דינם של בני זוג כדינם של פנויים. אך בית המשפט התיר סעיפים בחוק המיוחדים למעגל המשפחתי המורכב וזאת בשביל לשמור על שלמות המשפחה. עם השנים החלו רוב מדינות המערב לבטל את החסינות המשפחתית והבינו שכך טוב יותר. אך לכל חקיקה או סוגיה משפטית יתרונות וחסרונות. החיסרון בביטול החסינות הוא שיותר ויותר משפחות הגיעו למצב של פירוק והאצה למצב של גירושין.

במדינת ישראל סעיף 18[א] בפקודת הנזיקין היווה סעיף חסינות כנזכר לעיל. השופט

¹⁵ בראשית, ב, כד.

חיים כהן טען כנגד החוק כי מקור החוק, למרות שהוא מהתנ"ך אינו מהווה חלק מהמשפט העברי, וקיימת עיוות של הניסוח בידי האנגלים. בכך זנח המשפט הישראלי את המקורות היהודיים ופנה למקורות נוצריים, למרות שניסה לעשות ההפך מכך. ואכן בשנת 1969 בוטל חוק החסינות גם במדינת ישראל.

בדין הנזיקי במשפט הישראלי לא קיימת עוולת התעללות ולכן פיצויים יגיעו במשפט לקורבן רק כאשר נעשתה עבירת רשלנות או עבירת הפרת חובה חקוקה(שהן עוולות המסגרת), או בעוולת בתקיפה. אי לכך ובהתאם לזאת הדרך לקבלת פיצויים במגיעים לקורבן במידה ונעשתה עבירה היא קשה ומפותלת, ניתן לתבוע פיצויים דרך עוולת התקיפה אך המענה הוא אינו מספק דיו, ומציאת הוכחות לכך שהייתה פגיעה בעוולות המסגרת קשה אף יותר. אם ניקח תקיפה של אדם זר כלפי אדם מסוים הפיצויים אשר יקבל יהיו גבוהים לאין שיעור מאשר בעל המכה את אשתו באופן מינורי לתקופה ממושכת. לכן על המשפט להתייחס בכובד ראש למעגל המשפחתי ואם במקרה הצורך צריך להפסיק את הנישואין, ולהפריד בין בני הזוג הרי זהו הפתרון הראוי גם לקורבן וגם לילדים (אם יש) שהרי כך הם לא סובלים את התמונות והמראות האלימים של ההורים.

בנזיקין, כאמור ניתן לתבוע דרך עוולת התקיפה כלומר אם הייתה כליאת שווא, איום או תקיפה פיזית יש עילה לתביעה דרך עוולת התקיפה. אך בעוולת הרשלנות יש דרך ארוכה לעבור עד שמוצאים פתרון וקבלת פיצויים. לדברי השופטת נילי מימון בפסק דינה: על הרשלנות להוות עקרון שוטף שישם על כל התנאים והבעיות השונות בזוגיות. לדבריה הרשלנות היא עוולת מסגרת שצריך להתאים אותה לערכי המוסר והצדק החברתי. בין בני הזוג חלה חובת זהירות מושגית שכאמור על הבעל לכבד את אשתו ולדאוג לה פן תפגע, וכאשר הוא הפוגע בה, הוא מבטל את חובת הזהירות ולכן מתרשל.

על כן יש פגיעה גם בעוולת הרשלנות.¹⁶ בעניין זה בחרה גם השופטת מימון להטיל פיצויים מוגברים על הבעל הנתבע. פיצויים מוגברים הינם פיצויים הניתן לקורבן על כך שהפושע התנהג באופן חמור יותר מן הרגיל. מטרת פיצויים אלו הם "למען יראו וייראו" יש בהם אלמנט הרתעה והם מביעים סלידה מן המעשים אשר עשה התוקף.

הדין הפלילי במשפט הישראלי המודרני ביחס לאלימות בין בני זוג:

בעניין הדין הפלילי ביחס למשפט הישראלי בנושא האלימות בין בני זוג, חוק העונשין¹⁷ הוא הדין המרכזי ובתוכו לא קיימת עבירה של התעללות כלפי בן זוג. עבירת ההתעללות היא כלפי חסר ישע או קטין ואין תזכורת או תוספת לבן זוג. מכאן אנו מסיקים כי עניין האלימות בתוך המשפחה יוכל לעזור לקורבן בפלילים רק אם בן הזוג הפוגע פגע בקורבן בצורה של איומים, תקיפות, אלימות פיזית, כליאה או תקיפה מינית. עובדה זו מובילה לכך שההתעללות הנפשית שהיא גורם מרכזי בתוך אלימות במשפחה, אינה מוכרת בפלילים. הסעיף המדבר על איומים¹⁸ בחוק העונשין אומר שאין לאיים על אף אדם בכל צורה שהיא ואם עשה כל דינו מאסר לתקופה של שלוש שנים. בעניין התקיפה והאינוס חלה החמרה ביחס לקרובי משפחה. בעניין התקיפה, אם התוקף הוא קרוב משפחה עונשו מוכפל. ובעניין האינוס אם הפושע הוא בן משפחה העונש הוא מאסר לתקופה של חמש עשרה שנה ולא עשר שנים במקרה שבו הפושע אינו בן משפחה. שוב יכולים אנו

¹⁶ תמ"ש [י-ם] 18551/00 ק.ס. נגד ק.מ.

¹⁷ חוק העונשין סעיפים 368 ב', ג'.

¹⁸ חוק העונשין סעיף 192

לראות שהמשפט הישראלי מתעלם מאלמנט ההתעללות הנפשית שנמצאת בכל אחד מסוגי התקיפה שנזכרו לעיל(איום, אינוס, תקיפה וכו'). אנחנו יכולים לראות שהאפשרות היחידה שיש לקורבן לקבל סעד משפטי הולם היא בנזיקין ובדיני המשפחה. מה שייתן לקורבן הגנה במקרה הצורך ופיצויים ולא ייתן לפושע עונש פלילי ראוי.

הבעיה המרכזית בדין הפלילי היא כאמור ההתעלמות מההתעללות הנפשית, וחוסר של התחשבות במערכת זוגית מורכבת. כלומר, יש התייחסות בחוק העונשין לתקיפה, כליאה ואיומים כלפי בן זוג ואף המורכב ולדינאמיקה שיש בין בני הזוג היא חלשה ולא יעילה לקורבן המחפש את מבוקשו בפלילים.

דיני המשפחה במשפט הישראלי המודרני ביחס לאלימות בין בני

זוג:

דיני המשפחה האזרחיים במדינת ישראל הם המענה הטוב ביותר לקורבן אלימות בתוך המשפחה. דיני המשפחה בישראל מבוססים על "החוק למניעת אלימות במשפחה"¹⁹. החוק בעיקרו קובע כי לקורבן הפגיעה מגיעים תביעה למזונות ודיוור מוגן ושקט. בשביל התחלת הפעולה האקטיבית בחוק יש צורך ברוב המקרים להפריד בין הגורמים במשפחה, כך מוצאת עצמה האישה מחוץ לביתה בתוך מעון לנשים מוכות או שמוצא עצמו הבעל התוקף במעצר. כאמור הקורבן מגיש את התביעה לחוק אך אם מסיבות כאלה ואחרות אינו יכול או רוצה לעשות זאת קיימים גורמים שונים שיכולים לעשות זאת במקומו דוגמת היועץ המשפטי לממשלה, פקיד סעד או בן משפחה אחר. לצו יש מטרה דחופה לעזור לנפגע והוא כמעט ברמת "עזרה ראשונה" הוא אינו נועד למנוע את

¹⁹ : החוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א 1991

האלימות באופן סופי אך בעזרתו ניתנת הגנה לקורבן, מדור שקט ושלו והפרדת הצדדים עד להליך המשפטי הבא (אם יש) או עד לתקופה מסוימת שקבע בית המשפט.

בית המשפט יתיר את הצו במקרה בו הוא ראה לנכון שיש סכנה ממשית בתוך הבית. הצו יינתן רק בסמוך למקרה או שקיימת סכנה ממשית לחייו של אדם. סעיף 3[3] בחוק מסביר לנו שגם אם קיימת התעללות נפשית מתמשכת ושאינן הקורבן יכול להמשיך ולנהל את אורח חייו באופן תקין יינתן הצו על יד בית המשפט (החסר המרכזי בדין הפלילי הישראלי). יש הבדלים בין ההתעללות הנפשית בחוק להתעללות הפיזית. סעיף 3[2] בחוק אומר שיינתן צו גם אם קיים חשש לחייו של אדם, כלומר התעללות פיזית. ואין סעיף המורה על סכנה ממשית להתעללות נפשית, שכאמור היא גורם מרכזי בתוך מעגל אלים במשפחה.

בעניין צו ההגנה בחוק, הוא אינו כולל רק הרחקה של הגורם האלים אלא גם שמירת מרחק מהדירה למרחק מסוים ולזמן מסוים שייקבע בית המשפט, הוא כולל איסור יצירת קשר עם הקורבן ואיסור לפגוע בו בדרך עקיפה בנכסים משותפים שיש להם²⁰.

הצו יכול להינתן במעמד צד אחד בלבד, ללא ייצוג עורך דין והוא פטור מאגרה. זאת מכיוון הדחיפות שיש לו והחשיבות הגדולה שלו למנוע נזק ממשי. אין חשש בחוק שמא יתקבלו פניות סרק מכיוון שאין בית המשפט יודע באופן ודאי על המתרחש ואין בית המשפט יודע מה מרגיש הקורבן ועד כמה הוא רגיש למקרה, דבר המזכיר לנו את עקרון "הגולגולת הדקה". הוצאת צו במעמד צד אחד יכולה להתקיים עד שבוע מיום המקרה. בית המשפט דן בקבלת התביעה לפי סולם מיוחד הנקבע למקרה, סולם המראה את

²⁰ החוק למניעת אלימות במשפחה סעיף 2[א], המפרט דרכי הגנה וטיפול.

רמת הסיכון: א. סיכון גבוה. ב. סיכון בינוני. ג. סיכון נמוך ד. אין סיכון. דרגות א'-ג'
מחייבות את בית המשפט לתת את הצו, להרחיק את הגורם האלים מכל סוג נשק שיכול
לשמש אותו כאמצעי פגיעה בקורבן, והפנייה לגורם מסייע. במקרה שהתקבלה פנייה
לבית המשפט רשאי הקורבן לקבל ממגיש התביעה פיצוי נאות ורשאית המדינה לקבל גם
כן פיצויים²¹.

²¹ החוק למניעת אלימות במשפחה סעיף 11.

פרק רביעי השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי:

כאשר החל להתפתח המשפט הישראלי, ראה המשפט הישראלי כי המשפט העברי הוא מקור המידע החשוב ביותר שיש לעם היהודי, ובנוסף הוא גם משפט מוסרי וצודק. על כן שאב המשפט הישראלי רבות מן המשפט העברי. למרות כל זאת יש הבדלים מסוימים בין שני סוגי המשפט, כידוע המשפט הישראלי שאב לא רק מן המשפט העברי אלא גם מהמשפט האנגלי ששלט בארץ לפני תקופת ההתפתחות של המשפט הישראלי, ומהמשפט האמריקאי הליברלי. עוד גורם להבדלים בין המשפט הישראלי למשפט העברי הוא הבדלי הזמן והמקום, כידוע המשפט העברי החל עוד בתקופת התנ"ך ונמשך עד האחרונים, במאה ה-13 ובמאה ה-14 בגלות, והמשפט הישראלי התפתח בתחילת במאה ה-20 על אדמת ארץ ישראל. יש חוקים שאינם יכולים להיחקק בזמן או במקום אחר. בעניין האלימות בין בני הזוג נערוך השוואה בין שלושת סוגי הדינים אשר הוזכרו- הדין הנזיקי, הדין הפלילי והדין המשפחתי.

השוואה בין המשפט העברי לישראלי בדיני הנזיקין בעניין אלימות בין

בני זוג:

בעניין הדין הנזיקי בהשוואה של שני סוגי המשפט יכולים אנו ראות יותר נקודות שוני בין סוגי המשפט. ברוב הנושאים אשר היינו יכולים לדון בהם בהקשר הנזיקי בין שני סוגי המשפט היינו מוצאים יותר נקודות שוני וזאת מהסיבה שהדין הנזיקי הישראלי שונה בהרבה מהדין הנזיקי העברי. נקודת הדמיון שקיימת היא בעניין הגדרת הפושע, כלומר גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי הפושע יכול להיחשב כרשלן. וזאת הסיבה ששני סוגי המשפט מסכימים על כך שכאשר יש פגיעה בבן זוג קיימת פגיעה בחוברת זהירות בסיסית בין בני זוג ולכן העברייני נקרא גם רשלן וחייב בפיצויים.

נקודות השוני באות לידי ביטוי בשני נושאים. האחד, סוג החקיקה. במשפט הישראלי החקיקה בנויה על פי פקודת הנזיקין ששאבה את תוכנה מסוגי משפט זרים, בעיקר המשפט האנגלי. במשפט העברי החוק המרכזי לענישה ופיצוי הוא בהלכת הפירות²². שקובעת שאם אדם הכה את אשתו, יילקח ממנו חלק מרכושו ובחלק זה ייקנה שטח שיהיה בבעלות האישה והבעל רשאי ליהנות מחלק מהרווח של השטח.

עוד נקודת שוני היא בעניין הנזק תוך קיום יחסי אישות. לעניין זה המשפט העברי מקדיש מחשבה רבה ומתוך כך אנחנו למדים על דרך החשיבה של חז"ל באותה התקופה, דרך חשיבה שאומרת אם אדם פגע בשאתו תוך קיום יחסים (שהם תוך כדי הסכמה והנאה) וחייב בנזקים, קל וחומר שחייב אם פגע בה בכוונה. לעניין זה אין התייחסות במשפט העברי.

השוואה בין המשפט העברי לישראלי בדין הפלילי בעניין האלימות

בין בני זוג:

גם בדין הפלילי אין נקודות דמיון רבות אלא נקודות שוני. הסיבה לכך היא סוג העונשים בהתאם לתקופה. כאמור חוקים נחקקים במסגרת של זמן ומקום, וכאשר מדובר בעונשים אז העונשים בהתאם לזמן ולמקום, שלא כמו פיצויים והגנה על הקורבן (הדין הנזיקי ודיני המשפחה, שמתייחסים פחות למסגרת הזמן והמקום). נקודות השוני בדין הפלילי בין שני סוגי המשפט באה לידי ביטוי בסוג הענישה. כידוע, המשפט הישראלי, אין עונשים פיזיים בעוד שלפני 600 שנה נהוג היה שעונשים פיזיים הם דבר שבשגרת המשפט. לפי רבי פאלוג'י יש איסור חמור להכות אישה ואדם המכה את אשתו ייענש או בקנס או במלקות. במשפט הישראלי לעומת זאת העונש הוא בעיקר מאסר. עוד נקודת שוני באה לידי ביטוי הוא שהמשפט הישראלי מתייחס לעבירת האיומים כדבר פלילי. בעוד שהמשפט העברי אינו מזכיר את עבירת האיומים כלל.

דבר אחד שניתן לומר שהוא נקודת דמיון בין שני סוגי המשפט הוא ההתעלמות מהתעללות נפשית כעבירה פלילית. גם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי לא קיימת התייחסות להתעללות פלילית שהרי היא גורם מרכזי בתוך מעגל משפחתי אלים ומהווה חלק חשוב בתוך תהליך היווצרות האלימות הפיזית.

²² ראה הערה 6.

השוואה בין המשפט העברי והישראלי בדיני המשפחה בעניין

האלימות בין בני זוג:

כמו שנאמר המענה הטוב ביותר לקרובן של אלימות במשפחה הוא בדיני המשפחה. שם יקבל בשני סוגי המשפט גם פיצוי ארוך טווח וגם הגנה על חייו ועל רכושו. בשני סוגי המשפט יש הסכמה נרחבת על תשלום מזונות לקורבן האלימות ועל הגנתו. ההבדל היחד הקיים נמצא בדרך קבלת המזונות ובצורת ההגנה. דרך קבלת המזונות במשפט העברי קשורה ותלויה במעשיה של האישה. אם לאחר שנפגעה עזבה את ביתה היא רשאית לקבל מזונות וסכום לשכר הדירה, ואינה נחשבת למורדת. במשפט העברי התהליך הוא תוך בקשת צו הגנה מבית המשפט והסכמי גירושין.

צורת ההגנה במשפט העברי היא הרחקתו של הגורם האלים לא רק מהקורבן אלא מכלל הקהילה, זאת אומרת חרם ונידוי על הגורם האלים. במשפט הישראלי דרך ההגנה היא תוך בקשת צו הגנה, הרחקת הגורם האלים מהקורבן, מביתם המשותף, מהרכוש המשותף, ומיצירת כל קשר ישיר או עקיף עם הקורבן.

סיכום:

בסוף העבודה הצלחתי לענות לעצמי על רוב השאלות ששאלתי את עצמי בטרם תחילת העבודה. העבודה סיפקה לי מענה לשאלה הפסיכולוגית שהיא מדוע בני זוג נכנסים לקשר אם בסופו של דבר קיימת אלימות ביניהם. יש סדר מעגלי מסוים שחוזר על עצמו ברוב הקשרים האלימים. ויש קושי לתרגם את הרגש לפעולה משפטית. המשפט העברי והישראלי סיפקו לי את המענה ליחסים שונים בתקופות שונו והראו לי הבדלים ונקודות דמיון בין סוגי דינים שונים.

בזכות העבודה למדתי על פוסקים ושופטים בימינו ובתקופות קדומות ועל דרכי חשיבה של פוסקים ושופטים. למדתי מאיפה נובעים כעסים בבתים שלנו ומהם הגורמים השונים למריבות וויכוחים.

אחת המסקנות אליהן הגעתי בעבודה היא שאין דרך למגר את האלימות במשפחה באופן גורף אלא להרחיק בין גורמים אלימים ספציפיים לבין הקורבנות שלהם.

אוכל לומר כי העבודה תרמה לי ונהייתי ללמוד ולחקור כל צד בעניין הגדול והרחב שנקרא אלימות בין בני זוג.

ביבליוגרפיה:

משפט ישראלי

חקיקה

פקודת הנזיקין (נוסח חדש) – 1968

חוק העונשין- 1977

החוק למניעת אלימות במשפחה – 1991

פסיקה

תמ"ש [י-ם] 18551/00 ק.ס. נ' ק.מ.

תמ"ש [י-ם] 19270/03 כ.ש. נ' כ.פ.

ע"א 458/79 ניר נ' ניר.

ספרים

ג'ודית לואיס-הרמן, טראומה והחלמה (1995)

מאמרים

הדר דנצווייג-רוזנברג ודנה פוגץ' – "כשאהבה כואבת" (עמודים 613-622)

דנה פוגץ' – "ברצון שניהם ובשמחתם" (עמודים 501-503)

בנימין שמואלי ויובל סיני - "הגיעו מים עד נפש" (עמודים 278-337)

משפט עברי

ספרות הפסיקה

בראשית, ב.

רשב"ץ, חלק ב'

שולחן ערוך, אבן העזר

הלכות האישות, הרמב"ם

ספרות השו"ת

שו"ת מהר"ם מרוטנברג

שו"ת הרשב"א